



ТРИДЕНЬК - REVUE HEBDOMADAIRE - **TRIDEN'**
UKRAINIENNE

Число 44 (252) рік вид. VI. 23 листопада 1930 р. Ціна 2 фр. (Prix 2 fr)

Париж, неділя, 23 листопада 1930 р.

Ніби й невелику, бо річ іде про дітей, а проте великої ваги справу підймає проф. Ст. Сірополко в статті, присвяченій пам'яті покійного О. Саліковського, що її надруковано нижче. Питання про дитячу літературу — це питання майбутнього наших дітей, нашого молодого покоління. І справа з тим стоїть надзвичайно сумно. Ваги його ніби не розуміє наше громадянство, і в цій царині працюють і щось роблять окремі одиниці. Одзначити тут слід з признанням довголітню і корисну роботу, що її прогадить в цім напрямку «Світ Дитини» та взагалі видавничу діяльність п. Таранька. Але по-за тим надзвичайно маго робиться на українських землях і в Польщі, і в Румунії та в Чехії. Про Велику Україну нема чого і говорити. Те, що видається на совітській Україні ніби для дітей, здебільшого нічого не вартий мотлох, комуністична січка, що з неї не користь, а шкода.

Таке становище справи висуває на перше місце еміграцію і ставить перед нею певні заєдання. А для здійснення їх у неї єсть чималі можливості.

Перш за все вона багата на інтелігентні сили. Десяток літ перебуває в культурних країнах, мага спроможність ознайомитися з їх мовою, побутом, сучасними прямуваннями, дитячою літературою. Чимало з емігрантів засвоїли вже англійську, німецьку французьку та інші світові мови. Другі вивчили мови слов'янські. Отже українські емігранти, особливо ті, що працюють в сфері педагогічній чи самі мають дітей та цікавляться тими питаннями, можуть значно збогатити нашу

літературу для дітей перекладами з класичних і сучасних творів західно-європейських.

Ну, добре, скажуть, що ж з тих перекладів, а видати як? Тут повинні статі в пригоді українські видавництва по-за совітськими кордонами. А втім, коли б сьогодні не можна було б і видати, то це не повинно спиняти роботу: це праця для завтрашнього дня. Адже ж, як би наші попередники з другої половини ХІХ віку, коли було заборонено всяке слово українське, не творили б, без жадної надії лобачити писане друкованим, то не виглядав би так поважно сьогодні наш культурний дорібок і не був би можливий той пишний розквіт української культури, який приніс з собою недовгий період нашого державного життя.

У кожного перед очима нехай стане прикладом покійний Грінченко, який власною рукою друкованими літерами, як давні переписчики уставом, склав для своєї доньки, щоб не дати її до рук московської, грамотку рідною мовою.

* * *

В цьому числі друкуємо відозву Генеральної Ради Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції. Вона, ця відозва, має не лише місцевий, але загальний інтерес. Її основною думкою, як і цілої діяльності Союзу у Франції є — своїми власними силами робити все, що належиться робити для посунення української справи вперед, не спинятися для цього ні перед якими жертвами. Реальну силу має якийсь нарід лише тоді, коли він усі цінності може здобути з самого себе, коли він не жде ні звідки допомоги, а набув тверде переконання, що справа його розвитку і поступу в його власних руках.

Англійські емігранти, що висадилися в Америці, не були багатшими чи культурнішими за нашу українську еміграцію; бури, що переселилися до Трансваалю на дикі землі, почували себе не менше безпомічно, ніж якби то не була частина розкиданої по всіх світах української еміграції.

Український нарід може різнитися де-чим од других, але він потенційно не гірший від інших. Треба лише, щоб він знайшов свою долю і певність в своїх силах швидче, треба щоб автоматично-практичне його посування до кращої долі чим далі прискорювалося і ставало все більше свідомим і доцільно-розумним. Перед у цьому мусять вести інтелігентні сили народу, ті, що не лише помацки пізнають значін-

ня річей і ідей, а ті що й завчасно, теоретично їх вгадують і викликають до ділання.

Самодовлюча самотворчість, яка б вона мала і бідна не була, вона вже є великою цінністю, як у окремого індивіда, так і у певних шарів громадянства і цілого народу. Тому з особливою прихильністю треба нам, українцям, за якими встановилася репутація певної філософичної пасивності, розглядати всякі прояви нашої самодіяльності, саможертвенності. Це відзнака дійсних самостійності і окремішності, які формальне їхнє завершення знаходять в повній національній емансипації і державній самотності.

Не треба думати, що для того, щоб з'явилася нація в повному розумінню того слова, треба, щоб спочатку була держава. Природно мусить бути навпаки і горе тій нації, яка будується таким робом. Тому то всякий навіть дрібний факт справжньої національної творчости вартий багато.

Дві стипендії, на які здобувається у Франції українська еміграція, якась школа в Аргентині, бібліотека в Чикаго, кооператив в якомусь українському глухому селі мають більшу силу і значіння, ніж демонстрації, протести, терор і всякі інші безплідні форми хвилювання національного духу.

Тільки, нарід який творить і буде, непохитно йде до того, щоб стати справжньою нацією і безперечним господарем самого себе.

Праця О. Х. Саліковського на полі дитячої літератури.

(З нагоди 5-ої річниці з дня його смерти — 22 листопаду 1925 р.).

22-ого цього листопаду минає вже п'ять років з дня смерти визначного політично-громадського діяча, публіциста і журналіста Олександра Хомича Саліковського.

Дозволю собі тут з нагоди цієї жалібної дати відмітити одну з сторінок діяльності О. Саліковського, мало знану широкому українському громадянству, а саме — працю його на полі дитячої літератури.

О. Саліковський надзвичайно велике значіння надавав українській літературі для нашої молоді. Свій погляд на це питання він виклав у статті «В справі видання книжок для молоді», що її було вміщено в часопису «Книгарь», червень 1919 р.

В цій статті О. Х. гостро осуджує українські видавництва за те, що мало уваги уділяють на видання дитячої літератури. Так, за 1919 рік на В. Україні видано було майже 700 назв, а з того числа на долю дитячої літератури припадає лише 64, себ-то 9%. На його погляд, дитяча література, поруч з літературою для народу, повинна стати у

першу чергу, «повинна зосередити на собі головну увагу українських видавництв, а також і наших письменників», помимо перекладів із світової літератури «треба одночасно творити також і свою національну літературу для молоді. Одна українська історія дає для цього широченну можливість і безліч сюжетів та матеріялу».

Кінчає свою статтю О. Х. такими гарячими словами: «Взагалі, поки з українських книжок наші діти не зможуть скласти гарної, задовольняючої їх бібліотеки, до тої пори ми не можемо мати певности, що вони не опиняться на тім шляху, який, коли не одірве їх цілком од рідного народу, то в кожнім разі зробить чужу літературу, чужою могою писану, найдорожчим скарбом їх душі».

Надаючи таке значіння дитячій літературі, О. Х. сам під кінець свого життя взявся за літературну працю для молоді.

Ще при своєму життю О. Х. вмістив у часописі «Молода Україна», що тоді виходив у Львові за редакцією М. Таранька, дві статті, а саме «Відродження України» (ч. I. 1925 р.) і «Що то таке історія» (ч. ч. 2 і 3 1925 р.) а після себе залишив у рукопису «Енциклопедію для дітей», яка складається з перекладу (з російської мови) праці американського педагога Е. Гольдена та двох розділів, які спеціально написав О. Х., — це «Історія України» та «Історія української літератури» «Енциклопедія для дітей» містить в собі цілу низку статей з астрономії, географії, метеорології, хемії, геології, зоології, ботаніки, анатомії, фізіології, гігієни, історії людства, а крім того — два згаданих розділи. Рукопис має біля 12 арк. друку.

На жаль, «Український Громадський Видавничий фонд у Празі», що придбав цей рукопис для видання, з причин фінансового та редакційного характеру, не зміг до цього часу зреалізувати видання цієї «Енциклопедії», так потрібної для нашої молоді.

Пройшло одинадцять років з дня видрукування статті О. Х. «В справі видання книжок для молоді», але справа ця маго посунулася наперед, як що не погіршага за минулий час. Справді, з 4.627 назв книжкової продукції українською мовою на соз. Україні за 1928-9 р. на долю літератури для дітей дошкільного віку припадає лише 384 назви, себ-то 8%, та й до того більшість цих видань носить агітаційно-політичний характер.

Що-до Гагичини, то там вся книжкова продукція для дітей щорічно налічує де-кілька десятків назв.

Таким чином і тепер з повним правом можна повторити слова О. Х. з цитованої вже тут його статті: «Це, само собою, не можна рахувати дитячою літературою, це є лише ембріоном її, якому поки-що не можна надати жадної серьозної ваги в розумінню широкого і глибокого впливу на духовий розвиток наших дітей».

Не можу не висловити тут побажання, щоб «Український Громадський Видавничий Фонд у Празі», чи в разі його неспроможности, будь-яке інше видавництво випустило у світ в найскоршому часі «Енциклопедію для дітей», і тим самим гідно вшанувало б пам'ять О. Саліковського, великого приятеля дітей.

Ст. Сірополько.



Н. М. Лотоцька

Пам'яті Н. М. Лотоцької.

Могила за могилою виростають на чужині. 11 жовтня в Варшаві по тяжких стражданнях спочиває на віки Німфодора Методієвича Лотоцька. Дружина проф. Ол. Лотоцького, одного з найвидатніших і найзаслуженіших з давніх часів діячів наших, од молодого віку ділила вона з ним не легку долю українського патріота.

В Київі, Петербурзі, Царьгороді, Відні, Празі, Варшаві, всюди, де займав визначну постать на ниві нашої культуриної і політичної роботи проф. О. Лотоцький, всюди зникли поруч з цим щирим працівником, невтомним оборонцем прав нашого народу, борцем за його незалежність та одним з найчільніших наших мужів державних бачити пані Лотоцьку, вірну подругу й товаришку. За той час багато народу й свого, й чужого перебувало в гостинній господі Лотоцьких; багато людей знало й поважало небіжчицю за життя. Й тому, коли наша варшавська колонія зібралася віддати останній довг пані Лотоцькій на кладовищі на Волі, зідусіль, де розкидано нашу еміграцію, об'єд-

налися всі, хто знав покійну в пошані перед її свіжою могилою, в співчутті до горя її чоловіка, її родини.

* * *

Ще за довго до того часу, коли мені довелося особисто познайомитися з Н. М. в Петербурзі, я вже чув про неї. На прикінці минулого віку ми, невелика громада українців в провінційальній гімназії, нав'язали живий зв'язок з земляками в недалекому Києві, з давніх давен осередку українського життя національного. І от тоді гімназістом я почув про родину Лотоцьких, як про одну з небагатьох ще тоді щиро українських родин; почув про покійну, як про жінку-українку. А їх тоді було обмаль!

Телерішне покоління, що виросло й розвивалося, захоплене могутнім розростом національної свідомости, що й на чужині живе в суцільній українській атмосфері — родинній і громадській, може не розуміє того значіння, яке в темні роки реакції мала кожна українська сім'я; може не розуміє, яку вагу і вплив мала кожна жінка-українка. Адже тоді, в 90-ті роки минулого віку навіть в родинах відомих членів Старої Громади часто панувала московська мова. Пам'ятаю, як боляче вразило це мене, молодого тоді ще хлопця, коли я вперше потрапив в Києві в родинне оточення де-яких з найвидатніших наших громадян. Щоб перелічити ті сім'ї в Києві, де все було перейнято українською культурою, пальців на руках було аж занадто багато.

Привітна, спокійна, стримана, завжди рівна — такою була Н. М. за спокійніших часів, коли життя йшло своїм розміреним темпом; такою зосталася вона й на еміграції, коли довелося зазнати гіркого хліба чужини та тинятися в сусідах по чужих хатах.

І тут, за тяжких умов еміграційного побуту, не зрадила вона традиційній українській гостинності. Не раз і мені доводилося користуватися милою увагою ласкавої господині. І чи то ще за ліпших обставин в затишній віллі в Бадені, чи то пізніше в одній кімнаті з кухнею, де перебували Лотоцькі в Празі,—завжди в чепурній господі їхній знаходився хліб-сіль і притулок на ніч для гостя з далекої країни. Завдавало те чимало клопоту запопадливій господині, але вона на те зважала, А господарь і гість могли по волі і думками обмінятися і справи обміркувати, розмовляючи й до пізньої ночі і раннім ранком. Останнього разу бачив я Н. М. влітку сього року в червні в Варшаві. Тяжко хвора, перемагаючи себе, вона проте підвелася до столу, щоб за обідом частувати гостя.

І досі згадую з приємністю години, проведені в гостинній господі Лотоцьких, і з жалем думаю, що ніколи вже не доведеться побачити ласкову й милу господиню.

Пані Лотоцька стояла ніби осторонь од політичної діяльності, але за нею чимала заслуга й перед рідним краєм. І за нормальних обставин жінка може стати у великій пригоді чоловікові, підтримуючи його дух, додаючи сили на працю, заохочуючи до боротьби. Далеко більша ще вага й заслуга жінки на чужині, на еміграції.

Велику підтримку й допомогу в його невтомній праці мав проф. О. Лотоцький в особі покійної.

Єсть дуже добре старосвітське слово наше на означення чоловіка чи жінки: дружина. В це слово, що на йому позначилася сива давнина, що дійшло до нас з часів великокнязівських, вклав наш народ своє розуміння подружжя, уявлення про жінку, як про вірну подругу, товаришку життя, порадницю й помішницю, що ділить з чоловіком і радість і горе, ділить усе і до кінця.

Справжньою дружиною свому чоловікові була покійна.

Один англійський письменник каже: жінка чоловікові або важкий тягар на ногах, що тягне його до землі, або крила за плечима, що підіймають його в гору. Перше трапляється часто, друге — дуже рідко.

І щасливі ті, хто зазнав тих крил за своїма плечима, бо через них легшою стає життєва путь і підіймається людина вище.

І всі, хто знав покійну Н. М. Лотоцьку, збережуть про неї теплий спомин, збережуть в пам'яті свій благородний образ жінки-українки.

Вячеслав Прокопович.

Справа на часі.

Вже більше як десять год ми на еміграції. Живемо серед чужих людей, маємо з ними стосунки, заводимо зв'язки.

Оглянемося назад, подивимося, що маємо на нинішній день і кинемо оком наперед. Справді бо, напрошується ціла низка надзвичайно важливих і цікавих питань: з ким і які зв'язки закордоном ми нав'язали, яку ціль при нав'язанню цих зв'язків собі ставили, з ким ще маємо стосунки завести, якої мети маємо при тім добиватися, чи правильним шляхом ішли досі, і яким маємо йти далі, яких хиб при нав'язанню стосунків допускалися, як досягнені зв'язки повинні реалізувати і т. д. і т. д. Як бачимо, маємо цілу в'язанку питань дуже важливих й до того зовсім актуальних, бо правильне вирішення їх уже завтра потрібне для цілком конкретної роботи.

В данному разі, ми не беремося на всі ці питання відповідати. Уважаємо, що це було б ділом цілої низки людей, українських політиків, яким наші провідні кола мали б поставити ці питання для належної розробки. Ми лише ці питання ставимо, і, з свого боку, сьогодні хотіли б висловити де-кілька міркувань лише з приводу першого питання, а саме — з ким і які зв'язки за кордоном ми нав'язали.

Справді: з ким закордоном ми нав'язали зв'язки? З якими державами, політичними чинниками, партіями, групами, міністрами, депутатами, журналістами, письменниками, фінансистами, артистами? Хто

відповідь на це питання? Далі: якого характеру ці зв'язки: політичного, культурного, економічного, персонального? Нарешті, хто власне з українців і з якого приводу ці зв'язки зав'язав і яке відношення цих всіх людей, організацій та інституцій до української справи: прихильне чи негативне, активне чи пасивне, чи зв'язки для нас цікаві чи ні, чи варто їх підтримувати чи ні. І знов: хто відповідь на ці питання?

Отже мусимо собі сказати гравду: ніхто із нас на ці питання задоволяючої відповіді дати не може. Звичайно, часом ми торкаємось цього питання, але відповідаємо на нього здебільшого загальною однострою. Коли ми сердиті, то гукаємо з прокурорським виглядом: десять літ, мовля, сидимо за кордоном, а які наші зв'язки? — Ніяких! Коли-ж настрої у нас лагідніший, то ми з задоволенням «констатуємо»: безумовно, мовля, емігрант проробив велику роботу — гонав'язав широку зв'язку і т. п. Коли-ж говорити по-доброму, то прада тут десь посередині: мають рацію оптимісти, коли констатують, що все-ж емігрант зав'язав певні зв'язки з закордоном, а є мають рацію й песимісти, коли гукають: а де-ж наші зв'язки?

Річ тут в тім, що ціла справа наших зв'язків з закордоном не є упорядкована, через що й здається раз, що вони єсть, а другий раз, — що їх нема.

Справді, коли ми лише побіжно оглянемося навкруги, то побачимо, що, все-ж, наші зв'язки з Європою не такі малі: в 1919 році ці зв'язки уперше навіязали наші посольства та місії — отже тут знайомства й стосунки з найвищими політичними чинниками майже всіх європейських держав — з міністрами, членами парламентів, лідерами окремих партій, з видатними політичними діячами, редакторами газет, журналістами і т. д. Переїхав європейськими столицями й великими містами наша українська нація і це, знов, як нам відомо, дало низку зв'язків, знайомств, ба, навіть приятельських стосунків.

Розпочався велика українська еміграція: ослаби зв'язки суто дипломатичні, але за те широко зачатися стосунки культурні, наукові, економічні, персональні. Емігрант розбився — розгалузилась географічно, політично, науково, професійно, а це, горуч з деякими негативними моментами, дало й позитивні. Продождували працювати старі партії, заснувалися нові — й це дало певні зв'язки в світі політичному (хоча би робота у с. д. п. в II інтернаціоналі); розійшлися наші люди майже по всіх високих школах Європи — й це дало зв'язки культурні, наукові та персональні; заснувалися на еміграції три високих школи і це, знов-же, спричинилося до дуже і дуже поважних, широких і три а їх знайомств в сфері науковому, культурному і політичному; постане на еміграції чи відродилися різні українські товариства та організації і це знову дало нам низку цікавих і цінних зв'язків, знайомств та приятельств в самих різних колах європейського громадянства. Щоб не бути голословними, згадаймо хоча би про «Цесус» (Центральний Союз Українського Студентства) з його майже щорічними виступами на міжнародних конференціях, «Союз Українських Інтелігів», особливо з перших років його діяльності, «Союз

Українок», з кількоразовою участю делегаток його на міжнародних конгресах, «Українське Академічне Товариство для Ліги Націй», далі численні товариства та об'єднання наших інженерів, агрономів, правників і т. д. і т. д. Назвіть такі організації, як «Товариство укр. філателістів» чи «Клуб укр. шахістів» теж мають свої досить широкі специфічні знайомства та зв'язки. І нарешті, до всього переліченого треба додати наші зв'язки чисто персональні, що повстають на ґрунті щоденної еміграції: на фабриках, заводах, в урядах, комерційних установах, мистецьких студіях, при подорожах і т. д. і т. д. Словом, справді, оглянувшись навкруги, навіть дуже поверхово і цілком побіжно, ми не можемо сказати, що у нас зв'язків нема. Вони є і навіть не магі.

Чому-ж, однак, часто і досить широко нам видається, що зв'язків у нас нема, що ніхто нас не знає, ніхто нами не цікавиться і ніхто не співчуває? Що в цьому чужому морі ми із своєю справою чужі і одинокі?

І ось тут, власне, напрошуються деякі міркування. Справді бо: і справа зв'язків та знайомств, як і всяка інша, потребує вдумливого, організованого та упорядкованого провадження її. Коли ж цього нема, то завжди відчувається і відчуватиметься непевність і незадоволеність. І, дійсно, що з того, що Х чи У має дуже погані і дуже цінні зв'язки з тими чи іншими надзвичайно впливовими державними людьми, коли і Х і У уже померли і всі свої зв'язки, як то у нас водиться, забрали з собою? Що з того, що Z, будучи студентом, брав участь в кількох міжнародних студентських конгресах і зав'язав приятельські стосунки з низкою видатних людей із різних держав, — що тепер, можливо, є впливовими політиками, — коли він виїхав до Канади і забув навіть прізвища тих людей, а свої записники, виїзжаючі, загубив чи погубив? Що з того, що якась еміграційна українська інституція дуже інтенсивно співпрацювала з якимись чужими інституціями та людьми, коли сьогодні вона ліквідувалася, діячі її роз'їхалися та розійшлися, а навіязані зв'язки розвіялись, зачмерли й загубились.

І от сьогодні, коли нам треба негайно до когось апелювати, проти чогось протестувати, когось підняти на ноги, счинити гомін в нашій справі — ми без зв'язків. Вони є і їх — нема.

Ясно, отже, що з справою наших зв'язків треба щось зробити. До сеї пори ми їх навіязували, як того вимагало життя, справа розвивалась, а тепер зараз може як раз підійти до неї організовано.

І, передовсім, чи не було бчасним, коли минуло десятиліття, підибти підсумки в цій справі? Конкретніше: чи не було б вказаним зробити генеральний огляд і з'ясувати: з ким-же ми, українська політична еміграція, як представництво ідеї самостійної незалежної української державності, маємо зв'язки. Іншими словами: хто із найчільніших і найвпливовіших європейських політиків поінформований про нашу справу і є на нашому боці. Які депутати, письменники, редактори, професори, журналісти, економісти, військові діячі знають про нас, про наші змагання і готові допомогти нам. І, до

кого, в разі потреби загально-національної, політичної, культурної, фінансової, ми маємо одчинені двері. І, навпаки, до нього зачинені.

Словом, чи не треба було б всі ці наші зв'язки, що існують десь в повітрі і носяться, як пісок сипучий, утрвалити і зафіксувати?

Нам здається, на це двох відповідей бути не може. Прийшов час започаткувати велику кнїгу: «Україна-Європа», і коли ми це зробимо, то, справді, доконаємо великого діла.

Як-же цю справу зробити?

Не хочемо на цім спинятись докладно, бо це одібрало б багато місця. Зробимо лише кілька зауважень загального характеру.

І передовсім: чи це справа можлива до виконання? Чи не викликає труднощів фінансового або політичного чи організаційного характеру?

Це передовсім, — бо наша еміграція українська тепер повна скептиків і песимистів. Як тільки виникне якась справа чи ідея, так зараз всі кидається вишукувати і видумувати: які-то перешкоди і скільки їх саме повстане на дорозі до реалізації тої або иншої справи. І коли перешкод нема, то вони просто аж незадоволені. Коли ж є хоч трохи, то зараз улаштовують живій справі похорон по першому розряду. Це в нас називається «реальна політика».

Отже перешкод для реалізації цієї справи нема. Капіталів не потрібно, видатки самі мінімальні. З боку політичного, се знов, справа така, в якій можуть взяти участь абсолютно всі українські емігранти, без різниці партій. Якихсь «об'єднань» чи «переговорів» чи «примирень» тут непотрібно.

Потрібно, щоб якась українська організація чи установа започаткувала цю справу. А для провадження її запросила кількох поінформованих і енергійних українських громадян — політиків, дипломатів, правників. Така колегія, очевидно, мала б виробити анкетний листок, який би й був розданий українським громадянам, по кільки примірників кожному, — що бажали б подати відомості про свої зв'язки. Анкетний листок, — окремий на кожну особу, для зручності в користуванні, мусів — би мати такі приблизно запитання: Прізвіще особи, з якою мається зв'язок; її національна й державна приналежність, становище, фах, (взагалі короткі данні про діяльність), адреса. Далі — коли познайомився з українським питанням, через кого і з якого приводу; його відношення до української справи, чи робив щось в українській справі і що саме; чим може бути корисний українській справі тепер, в майбутньому. Нарешті, в кінці (або з початку), прізвіще, становище і адреса українця, що подає відомості.

Що-до самої техніки перепровадження справи, то це з'ясувалось би в самій роботі: чи її скупчити в одному місці чи децентративувати по окремих державах.

Останнє, здається, було б більш доцільне як під оглядом розповсюдження і збирання анкет, так-ще більше — під оглядом розробки матеріялів і підведення підсумків.

Особливо цікаве і важливе було б підведення підсумків. Воно

показало-б нам дуже й дуже багато. Передовсім, ми, нарешті, побачили-б, з ким-же, власне, і які ми маємо зв'язки. Із цього ми, звичайно, побачили-б, що зв'язки наші може й численні, але дуже неповні, випадкові і мають великі і важливі прогалини. Ми побачили-б, далі, що в інтересах української, справи, — ці прогалини треба заповнити. Звідси — ціла програма систематичної і планової праці української еміграції закордоном. Ще далі ми побачили -б, що нав'язаних зв'язків ми, властиво, не використовуємо. Що часто ми самі ці зв'язки губимо. Що раз колись зацікавивши когось українською справою, ми далі цього зацікавлення не піддержуємо і т. д. і т. д.

Звідси знову цілий ряд висновків що-до способів піддержання зв'язків (напр., розсіпка хоч раз на рік огляду українського життя) і найбільшого використання їх для української справи, як тепер, так і в майбутньому.

Словом, як ми бачимо, по суті скромна і нетяжка робота, дасть нам в руки надзвичайно важливі дані, з'ясує для нас самих наше становище і намітить шлях на майбутнє.

Започаткування великої книги «У к р а ї н а - Е в р о п а» — на часі. І чим скоріше ми цю книгу виповнимо і належно простудіємо, — тим буде краще.

Ми доконаємо великого діла. Ми покажемо, що ми не гурт неорганізованих збігців, а політична еміграція, свідомо своїх обов'язків і завдань...

Український Емігрант.

Вій под Баланівкою.

Боротьба наша проти російської армії («добровольческої») генерала Денікіна привела українське військо в кінці листопада 1919 року до такої ситуації, що здавалося неможливим даліше продовження війни за державність України.

З того стану армію УНР вивів генерал М. Омелянович-Павленко, який став на чолі її; почався відомий «Зімовий похід», під час котрого армія відродилася, окріпла і вписала нові славетні сторінки в історію народу українського. Боротьба проти «Добрармії» не переривалася аж до часу замкнення решток армії «білих» в Криму й в Польщі. Військо й повстанці українські мають безперечне право рахувати себе остаточними переможцями в цій боротьбі, бо в січні 1920 року не ми, а нам пропонували мир і союз проти совітів. Ми перемогли, але Чорторійська трагедія залишила такий глибокий слід в нашій пам'яті, що часто забувають те, що не тільки під час Зімового походу, й в літку 1919 року, себ-то тоді, коли Добрармія була в апотеозі своєї могутності, ми мали переможні бої з нею. Ось про один з таких боїв хочеться подати кількі рядків. Писатиму тільки про те, що чув і бачив, а тому читачі і учасники бою нехай вибачать можливі помилки або недокладності.

Текст Універсалу Директор і про оголошення війни Добрармії, головнокомандуючий якої генерал Денікін одкинув пропозицію уряду УНР спільно битися проти большевиків, було одержано в 8-му Чорноморському полку 3-ої Західної дивізії в м.Теплику на Поділля в перших днях жовтня н. ст. 1919 року.

Армія наша почала стратегичний відступ за Буг (південний). Чорноморці ще перед тим одворотом мали зустріч з нашим ворогом під с. Россоша, зробили напад, взяли його вонених; тому вони відступали неохоче; великих трудів коштувало мені переконати старшину і козацтво в тому, що після цього відступу почнеться наступ, і тим переконанням зберегти добрий настрій полку. Полк цей мав уже славу в попередніх боях проти большевиків, відзначився своєю хоробрістю і патріотизмом, але дисципліна була слаба, полк був мало регулярний, а тому настрої його складу з'єднати було ніяк не можна.

Нарешті цей відступ скінчився. 11 жовтня в с. Четвертинівка полк оглянув полк. Головний Отаман С. Петлюра, який казав перед фронтом, що вже віддав наказ про наступ. Ця вістка, яку полк почув впрост з уст Голови Держави та національного героя, розвіяла всі сумніви. До того на вулицях села не змовкага могутня «слага» та звуки гімну. Отаман від'їхав до інших полків дивізії, переглянув їх, а зараз по його від'їзді командир дивізії полк. Удовиченко зібрав командирів частин, віддав наказ про наступ в район Тростянець і вимагав від частин широкого застосування маневру, бо проти нас будуть найкращі в фаховому відношенні російські офіцери, під командою яких є тисячні маси добровольців і мобілізованих, добре одягнених, добре озброєних, що мають за собою чимало переможних боїв проти «червоних», міцних своїми силами і підтримкою Антанти, які вважають боротьбу з УНР незначним епізодом в боротьбі за «єдину неділимую Росію».

Маневр і тільки він міг дати нам перемогу, бо сили наші були непо мірно менші від сил Добрармії. Тоді ж довідалися ми, що відступ наш був потрібний до сформування ударної групи. Група ця під командою ген. М.Омельяновича-Павленка вже була сформована і починався наступ. В склад цієї групи входила і 3 Західна дивізія, названа так за свої переможні бої під Валняркою в літі 1919 р. Дивізія складалася з полків: 7-го Синього (св. п. сотник Магеровський), 8-го Чорноморського (полк. Крат), 9-го Стрілецького (сотник Мацак), гарматної бригади (осаул Г. Чижезський) та інших допоміжних частин.

Частини були порівнюючи малі (200-500 багнетів), але різні допоміжні команди (кінна, кулеметна, бомбометна, резідчиків і т. и.). фактично надавати цим з'єднанням фізіономії полків, а в кожному разі значіння окремих одиниць, здатних самостійно виконувати тактичні завдання та маневрувати.

Полк. Удовиченко, хоробрий і таємничий старшина генштабу, який в попередніх боях назвич сотворену ним дивізію бити ворогів не тільки хоробрістю, але й маневром, вимагав від командирів частин, аби з науки його та з досвіду свого телер більш, як коли небудь, користали.

Перед вечером 11 жовтня дивізія вирушила в похід, ввечері

розташувалася на ніч в районі м. Тростянець. Охороняла дивізію Волинська група, яка знаходилася, здається увесь час нашого відступу, а в ту ніч, напевно, в дотику з ворогом. Вранці 12 жовтня було одержано наказ: 7-ий полк мусів наступати, прямуючи і далі, на Войтівку, 9-ий полк на Демидів. Чорноморці лишалися в дивізійному резерві і мусіли наступати в слід за вказаними полками, в інтервалі поміж ними, в напрямі на с. Демидів.

Коло 5-ої години ранку 12 жовтня 8-ий полк разом з 3-ою батареєю 3-ої бригади виступив згідно з наказом, але не доходячи до с. Демидова, мусів зупинитися, бо Демидів ще не було взято 9-им полком. Чорноморці скупчилися в глибокому яру, яких так багато на південному Поділлі. Наступ 9-го полку можна було обсервувати. Стрільці дуже помалу, лавами, зустрічаючи слабкий опір ворога, посувалися на Демидів по пісчаних горах.

Чорноморці простояли на місці може з годину; нарешті мені обридло це і я рішив на власну руку почати наступ на Демидів, бо захоплення його до цього часу очевидно затримувало й «синів». Я вже поділив завдання поміж командирами куренів і команд, батарея вже стала на позицію, але в момент, коли лишалося тільки наказати рушати вперед, приїхав полк. Удовиченко з оперативним (польовим) штабом і відминив моє розпорядження: в наступ не пустив та ще й виявив, по просту кажучи, за виявлення ініціативи. Стже, перший маневр чорноморців, чи, власне кажучи, спроба його скінчиться негачею, але, дяка Богові, без шкоди для загального перебігу бою. Командир дивізії боявся якоїсь несподіванки від ворога, бо, дійсно, захоплення його в пасивній обороні було дицим, тому він вражав мою спробу самочинною, наступ необережним, бо цим самим я позбавляв його резерву, який міг бути потрібним для чогось иншого. Ми продовжували де-який час обсервувати наступ 9-го полку, але незабаром почулася стрілянина зліва від Демидова, потім в самому селі й через якихось 15 хвилин до мене з'явився ординаець Магероєвський з коротким повідомленням про захоплення «синими» Демидова. Тоді полк. Удовиченко з усмішкою, бачучи моє незадоволення, що обійшлося без чорноморців, сказав: «Ну, нічого, ідіть зараз в Демидів і атакуйте Баганівку. Дарую їм вам разом з денікинцями» Полк негайно рушив і вже за кілька хвилин спустився з сето; я з кількома старшинами пішов до пан-отця. Там побачився в Магероєвський, який з докором питає мене: «Чому ж ви не атакували Демидів? Стояли без діла і дивилися на його, а я мусів звернути з свого напрямку» Я пояснив, в чому річ, сотник заспокоївся, і ми мирно прийняли за яешню, якою нас почастивав гостинний пан-отець. «Сині» захопили в селі де-кілька денікинських поєозок, між иншим і з чоботами. З цього приводу Магероєвський був настроєний радісно, а я мінорно, бо 50% наших козаків були босі, а чорноморці, згідно з традиціями того часу, не мали прага до поділу. «Сині» незабаром вирушили на Войтівку, а я поліз на дзвіницю, ознайомився з місцевістю й віддав такий наказ про наступ:

а. Першій сотні наступати вздовж дороги Демидів-Баганівка; наступати помалу, не поспішаючи, робити перебіжки есією лагою

і частинами її, відбігати назад, знову наступати і взагалі приковувати увагу ворога до себе.

б. Батареї о якійсь годині (вже не пам'ятаю точно) розпочати і підтримувати рідкий вогонь по окраїні Баланівки, а з початком атаки головними силами полку цієї окраїни перенести вогонь на пункт удару, зміцнивши його (вогонь) до ураганого.

в. головні сили полку, вирушивши з Демидова, прикриваючися соняшниками (горою для скорочення маневру) мусили перейти до гаю, що був під Баланівкою і, підійшовши до села ярю, що в цьому гаю починається, атакувати ворога з тилу.

Вказівки командира дивізії про покладення найбільшої ваги на маневр не були забуті, але я вжив маневр дуже небезпечний: в одній верстві від ворога марширувати в похідній колоні з кіньми і двоохолками, маючи надію, що увага ворога буде зайнята 1-ою сотнею, було дуже ризиковано. Марш цей був виконаний дуже обережно. Верхівці позлазили з коней, їздові кулеметних двоохолок, так само. Незабаром полк зібрався в обраному задалегідь ліску, і почався наступ. Чорноморці в колонні ряма спустилися з лісу і рушили ярю в напрямі заплілля ворога, як раз на його батарею. Кінний патруль лишився в лісі, з якого чудесно було видно всю місцевість, і охороняв цей рух полку, абсолютно непомітний для росіян.

Коли голова колони підійшла до виходу з яру, чолові чоти, а за ними інші, скочили з нього, швидко розсипали лаву і кинулися на батарею, що до цього часу стріляла десь в бік 9-го полку. Стрільцям теж було наказано атакувати і захопити Баланівку, але звичайна фронтова атака, яку вони повели, не могла мати успіх, бо приходилося атакувати по-між ставами, за якими була справжня позиція «добровольців». Так увесь тягар бою приходився на долю стрільців, але вирішити бій судилося чорноморцям.

Момент, коли чоло колони почали атаку на ворожу батарею, (без стрілу), з голосним «слава» буде незабутнім для всіх учасників бою. Село Баланівка, — гарне широке подільське село. Праворуч чути бій. На відтинку чорноморців тихо. Внизу, якихось 600-700 кроків від мене денікинська батарея спокійно, з розвагою веде вогонь. Раптом вибухла «слава», над селом розриви нашої батареї, гарматчики ворожі метушаться, повертають гармати, дають два стріли, але їхні набой летять кудись далеко над нашими головами. Ось-ось добігають чорноморці, але в цю хвилину, треба правду сказати, дуже добре, кар'єром виїхали денікинські передки і вивезли свої гармати в бік Баланівки. Кінна сотня кидається їм на переходи, але натрапила на багно і це врятувало московську батарею. З хат повискакували дядьки, деякі з рушницями і разом з чорноморцями кинулися в село. Бій був скінчений, село взяте, а з ним разом до наших рук глядо декілька десятків полонених, багато рушниць і кулеметів. Наші втрати — 1 старшина і 3 козаци ранені.

Зайнявши село та упорядкувавши полк, я наказав одній сотні з двома кулеметами зайняти греблю, що з'єднувала через великий став і багно дві частини села. Це було мною зроблено на підставі донесення хо-

рунжого Мужука, який їздив до греблі і від селян довідався, що на тому боці багато «аникінців», котрі б'ються з кимось аж до цього часу. Віддавши наказ полкові ночувати на вулиці, в поготівлі, не розходячись по хатах, я зайшов до найближчої хатини, яка оказалась кооперативом. Від завідучої я хотів довідатися де-що про ворога, але не встиг, бо в цей час з боку греблі почувся інтенсивний кулеметний вогонь. Полк негайно вишикувався вздовж вулиці, а до греблі було вислано кінний патруль. Там коло греблі відогравався в цей час другий акт бою, трагичний для 50-го Білостоцького полку Добармії. На підставі допитів полонених старшин вдалося установити цілий перебіг справи: коли насунувся вечір, командир 50-го полку дістав наказ про відхід, або на власну руку вирішив одходити, бо мав відомості про бій «синій» лід Войтівко (в своєму запіллі), а крім того й 9-ий полк загрожував з фронту. Російське командування вирішило вночі вивести війська із сфери бою.

Виконуючи наказ, голова колони підійшов до греблі, очевидно маючи запальний шлях на Бирлівку-Бершадь, але тут зустріли чорноморську заставу. Наші зрозуміли, в чому річ, і запитали по російськи: «Кто ідьот?» — «Свої! 5-ая рота». — «Огонь». Сат'ва і кулемети відповіли на останні слова dobrozolv'civ. «Братци, по своїм стреляете», все ще не йняли віри денікинці, але вогонь продовжувався. Багато росіян знайшло собі смерть в Багачівських багнах, 5 старшин і 100 солдатів здалися в поміщицькому саді, а решта полку шукала рятунку полями.

Незабаром стрілянина стихла, чорноморці виставили охорону і розташувалися на відпочинок. Вже увечері повернувся з розвідки командир кінної сотні — хорунжий Перфецький, молодий інтелігентний старшина, спокійної і лагідної вдачі, але хоробрий і заєятий в бою. Я не бачив його аж з часу атаки московської батареї й допіру увечері довідався від хорунжого про його пригоду. Він був за селом, переслідуючи добровольців. Потім став і висилав роз'їзди, де того вимагала ситуація. Із заходом сонця, повертаючися до штабу полку, він зустрівся з юрбою селян, які шукали в селі ворогів, що похоронилися. Селяне прийняли хорунжого за російського старшину, завдяки новій формі з погонами і галунами; вони оточили його і хотіли на місці обезбріти та розстріляти, але потім, хоч повірили ніби-то словам хорунжого, повели його до мене. Як увійшли в село і побачили, що козаки віддають Перфецькому пошану, зрозуміли, що пошилися в дурні і поетікати.

Ніч була неспокойна, бо окремі старшини ворожі і солдати старалися вийти з села, а тому цілу ніч було чути окремі стріли.

Так закінчився перший поєзний бій з військами генерала Денікіна. 50-ий Білостоцький полк перестав існувати. Коли мені в 1920 році прийшлося бути в Селастополі, в складі військової місії до головної квартири ген. бар. Врангеля, казали мені знайомі росіяне, що полк цей від того часу не існує, а рештки його складають комендантську сотню при одній з дивізій.

На цьому скінчу оповідання про день 12 жоетня 1919 року, день слави 3-ої Запівної дивізії і її командира.

М. Крат.

Похорон бл. пам. І. Золотницького.

В суботу 8-го листопаду б. р. українська еміграція у Польщі поховала на Вольському кладовищі у Варшаві ще одного, заслуженого перед батьківщиною її члена — Іллю Михайловича Золотницького.

Бувший товариш міністра юстиції УНР, бувший Голова Вищого Військового Суду, полковник армії УНР, довголітній член Головної Управи Українського Комітету у Польщі — це ті пости, які займав він в нашій визвольній боротьбі, віддаючи їй свої сили і здібності, віддаючи себе цілком.

Почуття справедливості і любов правди — це ті риси його характеру, за які він не раз був гонимий і які завжди керували ним в його життю як до, так і на еміграції. А крім цього — міцна витривалість на позиціях УНР, глибока відданість її ідеям.

Звістка про смерть І. Золотницького широким відгомінном покоїться по всіх наших емігрантських осередках, бо його знала не лише Варшавська колонія, знала ціла еміграція, бо не був лише німим свідком розвою і розквіту організованого її життя, а був одним з його творців.

На похороні І. Золотницького, крім членів місцевої української колонії і присутня була й значна кількість представників інших, а в першу чергу народів, що входять в склад клубу «Прометей». Труну з останками покійного вкривали вінки численних організацій, родини і приятелів. На стрічках були написи: «Заслуженому Патріотові І. М. Золотницькому — Український Центральний Комітет», «Незабутньому Товаришеві І. Золотницькому — Українське Правниче Товариство», «Заслуженому Громадянинові І. Золотницькому — Українська Станиця в Каліші», «Полковникові І. Золотницькому — Українські Восни Інваліди», «Дорогому Товаришеві І. Золотницькому — від М. Ковальського» та ин.

Довга служба Бога попереджала урочистість похорону.

Над могилою від імени української еміграції у Польщі прощальну промову виголосив Голова Українського Центрального Комітету у Польщі п. М. Ковальський. Повною сумою була його промова, бо один за другим залишають шерех борців старі борці, і повною вірою, що молоді борці заступлять втрати.

Багато плакало, а серед них де-кільки українських козаків. Це не були родичі, не були приятелі. Це були одні з тих, що в тяжкі хвилини перебування на вигнанні з рук покійного, яко скарбника Управи УЦК, одержували мізерну емігрантську допомогу. І ці щирі сльози українського козака — чи ж це не один з найкращих вінків вдячності, зложених на могилу покійного за те, що мріяв з ними одною мрією, вірив одною вірою, за те, що на своєму посту скарбника рятував їх в емігрантській біді не легко заощадженим грошем.

І. Липовецький.

Яків Огородник

(Некролог),

27 жовтня ц. р. у загальній лікарні міста Праги помер після тяжкої недуги легенів асисент Українського Високого Педагогічного Інституту ім. Михайла Драгоманова в Празі Др. Яків Огородник. Небіжчик давно хворував на сухоти та врешті тяжкі умови емігрантського життя, матеріаль-

ні недатки (як нештатний асистент Огородник платні в Педагогічному Інституті не діставав) та черезмірна запопадлива праця по бібліотеках, наукові студії, яким пристрасно віддався небіжчик по скінченню студій в Інституті, передчасно звели його в могилу.

Народився Яків Огородник в родині земського фершала в селі Нижчій Кропивні Гайсинського повіту на Поділлі 9 жовтня ст. ст. 1894 року. Початкову освіту дістав в сільській, а потім мійській повітовій школі. В р. 1915 склав іспит зрілості при Гайсинській хлоп'ячій гімназії і вступив до Київського Університету на правничий факультет. Та обставини не сприяли молодому хлопцеві: За півроку, залишивши університет, він уже вступив на службу до Гайсинського Повітового Земства. В 1917 р., будиши вже тоді Секретарем Повітової Земської Управи, він обраний був членом тієї Управи.

Національна свідомість прокинулася в Огородника ще на шкільній лаві, коли він мав 12 років, під впливом секретаря Кам'янець-Подільської «Просвіти» В. Сочинського. Ставши членом Земської Управи, зміг він віддатись громадсько-національній роботі в ширшому маштабі. Він бере жваву участь в організуванні українських гуртків, «Просвіт», в українізації цілого життя повіту, дбає за відкриття українських гімназій в повіті, сільсько господарської школи і т. и. В 1918 році обрано його Головою Гайсинської Народньої Управи (реформованої по революції Земської Управи). Де-який час, залишаючись Головою Гайсинської Повітової Управи, Огородник виконував обов'язки Кам'янецького Повітового Комісара, а потім в 1919 р. був обраний членом Подільської Губерніальної Народньої Управи. В 1920-му році емігрував у Польщу. На еміграції в Польщі не залишав громадської і політичної діяльності, був членом Ради Республіки в Тарнові, а року 1923 переїхав до Чехословаччини, де і вступив до Українського Високого Педагогічного Інституту на Історично-Літературний Відділ студентом-стипендіятом. Студіював дуже пильно, дарма що хвороба не раз ставала йому на перешкоді. Закінчив Інститут 1927 року і був залишений при інституті, як стипендіят-докторант. Докторський іспит склав в кінці 1929 р., а в р. 1930 почав працювати як асистент при кафедрі історії України.

Перша його більша праця наукового характеру (докторська дисертація) «Гетьманування Skoropadського» придбала загальне признание дотичних кол, а друга : «Спіноза й Скворода» — прийнята була по друку в німецькій мові. В останні роки Огородник виявив взагалі великий інтерес до науки, і нема сумніву, що українська наука придбала б в ньому пильного й відданого працівника й дослідника. Колишній с. р., в останні роки О-к ні до якої партії не належав, поділяв концепцію УНР, стоячи близько до відповідних чинників.

Великий патріот, людина надзвичайної сили волі, дуже здібна, енергійна й працездатна, Огородник багато міг би прислужитися своєму народові в різних ділянках діяльності, коли б передчасна смерть не забрала його нам.

Тішився О-к в широким колах українського громадянства в ЧСР правдивою пошаною й симпатією, й проводити його в останню путь зібралася багато українців з Праги і Подєбрад. Промовляли над труною ректор Педагогічного Інституту, декан істор.-літ. відділу і товариші.

Поховано Огородника 30 жовтня на Ольшанському кладовищі в Празі біля православної каплиці (відділ 18, гр. ч. 72), де вже чимало лежить українських емігрантів, що не дочекались повороту до рідного краю.

Хай же буде йому чужа земля пером!

I. M.

Двісті наукових засідань Українського Історично - Філологічного Т-ва в Празі*)

В життю окремих людей бувають моменти, коли годиться спинитися і кинути зором назад, за собою — на пройдену путь, пережите і виконане. Бувають такі моменти в людей колективних—організацій, установ. Для окремих людей такі моменти визначаються звичайно віком, для організацій — інколи віком, частіше ж виконаною працею.

Такий момент наступив і для Історично-Філологічного Товариства в Празі. Наступив у 8-му році його існування. Вік життя в даному разі не становить собою ювілейної дати: є надто коротким, як на звичайні обставини, — хоч досить поважним для того часу і умов, у яких перебуваємо ми та в яких розвиває свою діяльність наше Товариство.

Ці умови життя Т-ва, як і сама його діяльність, є для всіх нас відомі і добре знані — вони переходили на наших очах. І коли все ж сьогодні я виступаю з цим докладом, то для того лише, щоб задержати на цьому моменті — його двохсотому засіданню — увагу, подати до нього деякі числові дані і тим скріпити самий звичай, започаткований першим секретарем Товариства, оглядати його діяльність у кожне сотне засідання.

Засноване 30 травня 1923 року **) Історично-філологічне Товариство вже через тиждень розпочало свої засідання, що стали найголовнішою формою його діяльності; 10 травня 1927 року відбуло своє сотне засідання, відмічене спеціальним докладом першого секретаря і одного з фундаторів Т-ва, проф. В. Біднова, а дня 11 листопаду 1930 року ми святкували його 200-те засідання.

Засноване групою членів, що складалася з 5 осіб-фундаторів, Історично-філологічне Товариство за минулі роки збільшило свій склад до 54 членів (з яких 45 сьогодні членами дійсними і 9 членів — співробітниками). Збільшення кількості членів Т-ва по роках представляється такими числами. При кінці першого року (1923-24) існування Т-ва в його складі було всього 31 чол. (29 дійсн. і 2 чл. — співробіт.). Протягом другого року прийнято нових 4 члени, в третьому ще 3 членів, у четвертому — 2, у п'ятому — 6, у шестому знову 2, у сьомому — 6 і в цьому році покищо — 2. Усього за всі роки таким чином було прийнято 50 осіб (з них 39 дійсних і 11 чл. — співробіт.). За минулий час 2-х чл. співробітн. було переобрано в дійсні члени.

В складі членів Т-ва на сьогодні маємо — 29 професорів високих шкіл (з них 2 члени Всеукраїнської Академії Наук), 7 доцентів, 4 лектори, 2 асистенти, 2 професори гімназійальні, директора бібліотеки та кустоса Музею Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові і 6 наукових робітників, що тим часом не зв'язані службою з науковими установами, і 2 професорських стипендіятів.

Діяльність Історично-філологічного Товариства в минулих роках не була дуже різноманітною, Товариство від початку заснування зайняло в академічній системі української Праги своє місце, визначило тут свої функції і їх виконувало. Не маючи під собою жадної матеріальної бази, Т-во не могло намічати для себе й ширших планів ні що-до здійснення наукових відряджень своїх членів, ні в справі організації наукових підприємств (на з'їзди, конкурси, виставки і т. и.), ні нарешті в справі видавничій — хоч все це в нормальних умовах, безперечно, увійшло б у завдання Т-ва й було б для нього здійснимим.

*) З докладу на засіданню Іст.-Філол. Т-ва в Празі дня 18 листопаду 1930 року.

**) Про місце і обставини самої організації, народження і хрещення цього Товариства певно скажуть докладніше в свій час його фундатори.

Поминаючи де-які організаційні моменти (як утворення Українського Академічного Комітету або участь в організації українського наукового з'їзду) та виступи репрезентативного характеру, бачимо, що головною формою діяльності Т-ва в минулих роках були що-тижневі наукові засідання. Загальна кількість яких досягла двох сот.

Наукові засідання Т-ва, розпочаті 7-го червня 1923 року, відбувалися в аудиторіях чеського Карлового університету в Празі, крім де-кількох, що відбулися в помешканнях Українського університету. Найбільша кількість засідань мала місце в Carolinum'і (авд. III, II і IV) і Clementinum'і (авд. II і I), не завжди досить теплих і належно прибраних, — до того ж ще й користування ними сильно обтяжувало бюджет Т-ва. З середини минулого року засідання Т-ва були перенесені в нове помешкання чеського філософичного факультету на Бржеговну вул., яким і користуємося й досі. Подяка за це належить філософичному факультетові Українського Університету в Празі.

Днем засідань од початку було обрано вівторок. Засідання відбувалися протягом академічного року що-тижня, і тільки в першому році існування Т-ва якийсь час призначалися один раз на два тижні, через вівторок.

Починалися вони найчастіше в 3. 30, 4 і 3 год. по-обіді, в цьому році перенесено початок їх на 4 год.; продовжувалися від 2 до 4 год. що-разу.

Всі наукові засідання Т-ва були прилюдними, так що й гості могли не тільки бути присутніми на них, а навіть і брати участь в обговоренню докладів та дискусій. Пересічне число відвідувачів, що припадало на одно звідання, хиталося між 28-15. Так у третьому році на кожному засіданню маємо пересічно 28 присутніх, у четвертому — 21, у п'ятому — 22, в шостому — 16, в сьомому — 18 і тепер, на початку восьмого року — 15. Убуток тут відбувався переважно на рахунок гостей. Кількість останніх, що раніше складалися головне з рядів студійоючої молоді, в перші роки становила приблизно половину всіх відвідувачів, а останні ж роки помітно зменшилася.

З відбутих 200 засідань частина мала спеціальне призначення — була призначена пам'яті та ювілеям визначних діячів і установ як наших, так і чужоземних. Ювілейні засідання наше Т-во влаштувало з нагоди 25-ти літньої літературно-наукової діяльності проф. Д. І. Дорошенка, 40-каліття науково-громадської діяльності акад. Смаль-Стоцького, 40-каліття літературно-наукової та громадської діяльності проф. Ол. Колесси, 75-тиліття президента Масарика, акад. К. Харламповича; крім того, одно засідання було присвячене проф. В. Біднову в зв'язку з його від'їздом з Праги.

Спеціальні засідання були призначені пам'яті акад. М. Сумцова, Г. Г. Павлуцького, М. Костомарова, П. І. Прокоповича, Т. Гартнера, В. Доманицького, О. Русова, В. Завітнєвича, В. Гнатюка, С. Голубева, П. Куліша, Фр. Палацького, Ів. Сташенка, М. Старицького, Я. Бодуенде-Куртене, Д. Щербаковського, Є. Чикаленка, В. Самійленка, Ом. Поповича. Спеціальні засідання було призначені також і Запорізькій Січі (з нагоди 150-ти річчя її зруйнування), Українським Університетам у Кам'янці-на-Поділлі та у Полтаві (з нагоди 10-ліття їх засновання) та Революційній Українській Партії (в 30 річницю).

Крім того що-року відбувалося одно, або й більше засідань присвячених Т. Шевченкові.

Історично-філологічне Товариство брало також участь у різних урочистих ювілеях українських наукових установ у окремих діячів! З таких особливо треба згадати: 50-тиліття Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові, 20-тиліття поетичної творчості О. Олеся, 50-тиліття громадсько-наукової діяльності проф. Ф. Щербини, 70-тиліття акад. Горбачевського, 80-тиліття проф. Ф. Щербини, 70-тиліття проф. Яворницького, 60-тиліття акад. Грушевського, 70-тиліття акад. Багалія, 25-тиліття літературної діяльності В. В. Дорошенка, п'ятиліття Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова, 60-тиліття проф. чеського універ-

ситету Я. Бідла, 80-тиліття президента Массарика, 50-тиліття проф. В. Сімовича, 75-тиліття президента чеської академії Наук і мистецтва Зубатого і 10-тиліття Т-ва «Просвіта» в Ужгороді.

Щодо кількості відбутих за цей час засідань і головне що-до їх регулярності, то в цьому відношенні наше Т-во займає серед аналогічних українських організацій, безперечно, одно з перших місць і то не тільки на еміграції, а й на самих українських землях і не тільки за останній час, а за всі роки. Порівняння в цьому відношенні діяльності нашого Т-ва з іншими, що його перевів у своєму докладі «Сто наукових засідань Іст.-філолог. Т-ва» проф. Біднов, лишається й на сьогодні в повній силі.

Для ілюстрації цього дозволю собі навести тут відповідний уступ із докладу першого секретаря Т-ва.

«Одеське «Общество Истории и древностей», засноване в 1839 році, до 5 травня 1897 р. себ-то за 58 літ існування мало 305 засідань отже на І рік припадає $5\frac{1}{4}$ засідань («Записки Одес. Общества» т. XX. протоколи стр. 71), «Историческое Общество Нестора Летописца» в Києві в 1898-9 році, маючи 148 членів, впорядило всього 11 засідань (в тому числі 2 адміністративних); в 1902-3 році теж 16 засідань з них 3 адміністративних), а докладів прочитано 31. Катеринославська Архивна Комісія, що 1903-1916 р. р. випустила 10 книжок своєї «Летописи», мала в 1905 році два засідання, в 1906 — одно, в 1907 — два; пізніше більше чотирьох засідань на рік вона не мала («Летопись», вип. V). Найстаріша українська наукова установа — Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові за три роки (1923-25) в двох своїх секціях — історико-філософській та філологічній, що нараховують в складі своїх членів 60 українців та 33 чужинців, одбуло 41 засідання, на яких заслухано 43 доклади («Хроніка» за р. р. 1923-1925, ст. 23, 24)».

Кількість засідань, що припадала на окремі роки, не була однаковою. Протягом першого року відбулося 18 засідань, протягом другого — 30, в третій рік — 29, четвертий — 25, п'ятий — 28, шостий — 27, сьмий — 34 і нарешті на початку цього (8-го) року — 10. Усього це складає загальне число 200 засідань — тільки наукових. До них треба ще додати 4 засідання чисто адміністративних, які відбулися ще в III і IV році існування Т-ва для вирішення різних організаційних справ.

Усього на цих двохстах засіданнях наукових було подано членами Т-ва 306 докладів. Докладчиків було 34. Як кількість докладчиків, так і кількість прочитаних ними докладів у різні роки не була однаковою. Так у першому році виступало з докладами всього 13 членів, які подали 24 доклади; у другому кількість докладчиків збільшилася вже до 18, що прочитали 41 доклад, у третьому до 20 з 47 докладами, у четвертому кількість докладчиків зменшується до 15, а кількість докладів до 34, у п'ятому докладчиків виступило 17, а докладів 47, у шестому також 17, а докладів 42, у сьомому кількість докладів і докладчиків досягає свого максимального досі числа, а саме — 24 докладчики і 57 докладів. І нарешті на початку цього року на 10 уже відбутих засіданнях було прочитано 13 докладів.

Коли мати на увазі, що з 54 членів Т-ва у Празі та їх околицях перебуває постійно лише 31, решта ж мешкає в ин. містах Чехословаччини, або й по-за межами, і таку кількість докладчиків Товариства, що становить до загального числа членів більше 50%, треба признати досить високим.

Окремі члени докладчики подали на його засіданнях од І до 30 докладів, а саме: 6 чл. по 1 докладу, 4 по 2, 2 по 3, 3 по 4, 3 по 5, 1-6, 2 по 8, 1 — 9, 2 по 10, 2 по 12, 1 — 13, 1 — 14, 1 — 18, 1 — 26, 2 по 27, 1 — 29, 1 — 30.

Всього з докладами виступало 34 члени — з них 30 дійсних членів і 4 члена-співробітника. Між окремими докладчиками 306 прочитаних докладів розподіляються так: Антонович, Д. В. — 26, Артимович, А. В. — 6; Біднов, В. О. — 29; Білецький, Л. Т. — 27; Богацький, П. О. — 5; Гнати-

шак, М. Л. — 1; Гомзин, Б. В. — 2; Гуммерус Герман — 1; Дорошенко, Д. І. — 12; Колесса, О. М. — 2; Лоський, К. В. — 3; Лотоцький, О. Г. — 8; Матюшенко, Б. П. — 1; Мірчук, І. І. — 3; Наріжний, С. П. — 10; Омельченко, Н. В. — 4; Прокопович, В. К. — 1; Садовський, В. В. — 1; Сімович, В. І. — 12; Сірополько, С. О. — 4; Січинський В. Ю. — 13; Славінський, М. А. — 5; Слюсаренко, Ф. П. — 2; Смаль-Стоцький, С. О. — 14; Тимошенко, С. П. — 1; Феденко, П. В. — 8; Чехович, К. В. — 4; Чижевський, Д. І. — 27; Чижевський, Л. Є. — 5; Шелухин, С. П. — 18; Шульгин, О. Я. — 9; Щербаківський, В. М. — 30; Щербина, Ф. А. — 2; Яковлів, А. І. — 10.

Прочитані доклади також досить нерівномірно розподіляються між окремими науковими галузями. Значно більше половини їх було присвячено історії та історичним дисциплінам і тільки частина чистій філології та філософії; окремі доклади були ще з поля антропології, етнографії та бібліографії.

З докладів по історії літератури значну частину становлять доклади, присвячені життю та творчості Т. Шевченка, які читалися на спеціальних Шевченкових засіданнях, що їх Т-во впоряджало що-року.

Переважає більшість докладів була присвячена темам українським. Це пояснюється тим, що і самі докладчики презентують майже виключно над цими темами. Навіть спеціалісти з чистої філософії або класичної філології брали здебільшого темами своїх докладів досліді над життям та філософичними системами українських філософів та досліді над предметами класичної археології, знайденими на українській землі і зв'язаними з історією України.

Теми докладів частково заініціювалися Т-вом; це торкається особливо засідань ювілейних та комеморативних, але у великій більшості теми докладів намічалися самими докладчиками і були зв'язані з їхньою науковою працею.

На пробу Т-ва подавалися доклади і тези тих докладів, що намічалися окремими членами для міжнародних з'їздів, в яких члени нашого Т-ва брали активну участь (з'їзди етнографів та географів у Празі, Варшаві та Сербії, Славістичний конгрес у Празі і ин.).

Темами докладів були також реферати більших творів, над якими працюють члени Т-ва, або докладніші рецензії видатних публікацій. Та найбільше все ж це були окремі питання, над якими — або в ширших рядах, або спеціально працювали докладчики.

При кінці ще треба хоч коротко зупинитися на справі друку членами своїх докладів. На жаль, мені не пощастило ще досі зібрати повних відомостей про це й скласти бібліографію докладів у Т-ві, але частково відомості в цій справі все ж зібрані.

Свої доклади члени Т-ва друкували досі скрізь, де тільки представлялася для того якась можливість. Було це здебільшого у виданнях еміграційних, значна частина також у львівських і тільки де-які в публікаціях — переважно академічних — сов. України. Певна частина їх появилася друком також у виданнях чужоземних або міжнародних — загалом чужомовних. Слідкуючи за друкуванням членами Т-ва їхніх докладів, бачимо, що в цьому відношенні використовуються всі можливості, але не треба видавничу все ж лишається незадоволеною.

Окремі члени видають свої доклади, як часті більших праць, що виходять книгами. З таких треба назвати: акад. Смаль-Стоцького — «Розвиток поглядів на сім'ю слов'янських мов»; Л. Білецького — «Основи літературно-наукової критики»; С. Шелухин — «Звідкіля походить Русь»; Д. Чижевського — «Філософія на Україні»; Д. Антонович — «Триста років укр. театру» і др.

Де-які доклади не появлялися друком цілі, лише тези до них. Останні містилися здебільшого в працях різних з'їздів (Українського Наукового з'їзду, слов'янських географів і етнографів і т. и.). Де-які появились як довші рецензії на книжки. Такі знаходимо в «Slavii» і Записках Історично-філологічного Відділу ВУАН. Де-які знову в зв'язку з виданням творів письменників (напр., Гр. Чупринки).

Члени Т-ва використовують для уміщення своїх праць — докладів різні ювілейні збірники як на еміграції, так і на Україні. З таких, що більше або менше використані нашими членами, треба згадати — 2 томи Масарикового збірника, виданого Українським Університетом в Празі; збірник Багалія, Грушевського; Записки Наукового Товариства ім. Шевченка (присвячені Студинському) «Niederluy» Збірник, Vidluy Збірник, Збірник на пошану Demetrykiewiczа в Познані і др.

Багато використовували наші члени і ті наукові збірники, які видавалися Українським Університетом у Празі та укр. Високим Педагогічним Інститутом М. Драгоманова. Ті і другі пересипані працями-докладами членів нашого Т-ва. Не буде помилкою, коли скажемо, що майже все, що з поля українських історично-філологічних наук появлялося друком в Празі, — воно було перед тим предметом докладів у нашому Т-ві.

З чисто наукових органів члени Т-ва використовували досі «Записки НТШ» у Львові, Київську «Україну», Записки Українського Наукового Інституту в Берліні, «Obzor Prehistoricky», «L'Anthropologie», «Revue de l'histoire de la philosophie» і др.

Часом членами Т-ва доводилося свої доклади скорочувати і змінити. Так змінені доклади містилися в цілій низці видань — як «Студенський Вісник» в Празі, «Тризуб», ЛНВ-к, Нова Україна в Празі, «Народня Просвіта» у Львові, «Суспільство» в Празі, «Современные Записки» і др.

Власне видавництво Історично-філологічного Товариства, на жаль, не стало досі періодичним і не набуло характеру річників. Матеріальні умови видання утруднили це. Після появи в 1926 році першого тому Праць, куди увійшли до 12 докладів, протоколи засідань за перший рік та конспект одного доклада в протоколах, минулі роки пішли на виплачення заборженности. І тільки тепер збирається матеріал для 2-го тому праць Т-ва.

Важність видання періодичного органу Т-ва у формі річників є більше ніж очевидною, але на жаль тяжко здійснимсю.

С. Наріжний.

З життя й політики.

— Жовтневі роковини. — Національний чинник і його роля у відбудові Сходу Європи. — Місце української проблеми. — Фатальність помилок.

Совітський союзі з традиційною каззонною урочистістю святкував тринадцяті роковини жовтневої революції. Встановлений ритуал, починаючи з метрових статтів в совітській пресі про майбутній світовий жовтень і кінчаючи військовими парадами, був відбутий повністю. Але мабуть ніколи перед тим не доміщувалися так виразно і ясно до каззонної мелодії Інтернаціоналу, який большевики обернули в свій національний гімн, сумні тони похоронного маршу, підсвідоме почування недалекого кінця і упадку.

При виключно важкій ситуації довелось відбувати большевикам своє традиційне свято. Провал п'ятиліття на день тринадцятих роковин став перед совітськими колами у всій своїй виразній ясності. Обдурити когось таними бухгалтерськими кунштюками, як перенесення початку господарського року з 1 жовтня на 1 січня й створення по січень спеціального окремого кварталу, під час якого малося б виконати невиконані плани на 1-ше, - розуміється дуже трудно. В зв'язку з зростом господарського хаосу, в зв'язку з повною безнадійністю цілого внутрішнього становища, що далі ускладняється ситуація на совітських верхах. Як раз на тринадцяті роковини жовтня ситуація на совітському Олімпі, який на разі скла-

дається з найближчого оточення Сталіна, досягла найвищої степені напруження. Ще так недавно, всього кілька місяців тому після XVII комуністичного з'їзду, офіційні совітські чинники самовпевнено і безапеляційно заявили, що з всьмаги ухилами в партії покінчено раз на завжди, що лєнінська партія складає непорушний колос. І як раз перед тринадцятьма роковинами вона мусіла признати, що справи з монополітністю цього колосу стоять не гаразд. Низка тривожних статтів у всій совітській пресі сигналізувала відживлення правої небезпеки. Розпочато шалену нагірку проти правої партійної опозиції, в першу чергу проти Бухарина. Переведено виключення цілої низки видатних партійних працівників, яких обвинувачено в піддержці бухаринської лінії. Запідозрено в правому ухилі цілу низку найвидатніших совітських урядових чинників, переведено такі основні зміни в складі керуючих совітських установ, які в західноєвропейського погляду треба трактувати, як повну зміну уряду. Сталінський гнів і запідорювання в першу чергу обернулися проти єдиного, здається, старого большевика, який заховав свос становище на совітських верхах — проти Рикова. Каяття його на XVI з'їзді видалося тепер Сталіну невістарчаючим. Після виступів проти правого ухилу Рикова в «Правді», його одправлено з Москви в місячну «відпустку». Закордонна преса передає, що ця відпустка носить такий самий характер, який в свій час носила «відпустка» Троцького. Поруч із зміною голови уряду СССР переведено зміну голови уряду РСФСР. Звільнено Сирцова, якого ще так недавно висунув був на цю посаду Сталін для того, щоб зменшити впливи Рикова. Закордонна преса інформує, що Сирцова не тільки зміщено, але й арештовано; йому закидають організацію в партії конспіративної групи, яка провадила агітацію проти Сталіна. Звільнено заступника голови ради народніх комисарів РСФСР Лежаву. Звільнено члена колєгії наркомторгу СССР Фрумкіна. Це — все є та частина звільнень і переміщень, що відбулася саме на передодні жовтневих роковин. Міністерська чехарда в совітських державах розпочалася значно раніше жовтневих свят і нема ніяких даних, що вона ними закінчиться. Поруч із зміною в керуючих становищах йде ще жвавіше і інтенсивніше перетасовування совітських працівників на менш відповідальних становищах. Дбає про це перш за все ГПУ, яке відкриває все нових «шпідників» по-між совітськими працівниками і переміщує їх з совітських канцелярій до совітських тюрем. Переводиться колосальна перетасовка в зв'язку з знищенням округ і переміщенням працівників з округ в райони. А поруч з цим своєю чергою відбувається перетасовка по ознаці недодержання партійної лінії, по ознаці недостатнього виявлення енергії, по ознаці невиконання завдань і т. д. В цілому совітському апараті з гори до низу утворюється повний хаос і безладдя, який гармонійно доповнює той хаос і безладдя, що панують в господарському життю. І лише самодержавна постаць Сталіна з колом його найближчих підручних, серед яких вже давно бракує людей скільки небудь виразної індивідуальности, людей, конкуренція яких могла видаватися диктаторові небезпечною, творить помилкове вражіння, що цей хаос є організоване державне тіло. І дуже мало бракує для того, щоб був знятий з цього східноєвропейського хаосу той шильд, який сторонньому західноєвропейському глядачеві видається доказом того, що на сході Європи є справжній державний організм, життя якого йде якимись організованими, хоч і своєрідними шляхами. Залишилися тим часом лише останні зв'язки, залишилася іще сила інерції; небагато уже бракує для того, щоб був знятий з цього царства хаосу шильд СССР і щоби він обернувся в величезне море анархії, в якому лише в результаті важкого й складного процесу викристалізуються нові сталі форми його майбутнього. Так, панування анархії не уникнути сходу Європи. Сталін своєю божевільною політикою знищив всі ті організовані, хоч би в потенції сили, які б могли полегшити сходу Європи перехід до майбутнього; в своєму хапанню за владу він знищив і те останнє, що лишалося серед хаосу — комуністичну партію і обернув її з організованої політичної сили в позбавлене всякого політичного обличчя, безформенне залякане стадо.

Тринадцяті роковини жовтня совітські кола святкують в виключно важкий момент, коли уже чути шум хвиль припливаючого моря анархії, коли на обрії уже видно його загрожуючі й жахливі простори. І мабуть у багатьох совітських достойників під час урочистостей мусіла вставати думка, чи се свято не буде для них останнім.

* * *

На передодні рішачих подій на сході Європи належалося усвідомити всім тим, що спиняють свою увагу над його майбутнім, ту організуючу роль, яку відіграє в поборенню пеминучої після упадку сталінодержавія анархії національний чинник. Національні зв'язки є єдиними тими, які, не зважаючи на всі зігзати совітської політики, заховалися на території східно-європейської рівнини. Національний рух був єдиним тим рухом, якого не міг взяти в шори і опанувати комуністичний режим. Большевики знищили класові угруповання, перевели загальну декласацію людности. Вони економічно, а то й фізично знищили торговельно-промислову класу, ліквідували великих земельних власників; вони декласували і в кінець дезорганізували робітництво; політикою колективізації вони в великій мірі знеслили і зруйнували селянство. Лише національні рухи були тим, проти чого вони не могли знайти засобу і порятунку. Більше від того, вони були примушені допомагати розвитку національних рухів, змагаючися в певних етапах своєї політики усунути чуже національні командуючі елементи, закликаючи до активної участі в творенню громадського життя соціально низи пригноблених націй, які, виступаючи на громадську арену, органічно мусіли виявити своє національне я. А те гасло, яке вони висунули для опанування національних рухів — гасло творення пролетарських національних культур, культур національних по формі і інтернаціональних по змісту — було остільки невдалим і штучним, що банкрутство його є вже очевидним навіть для самих большевиків. Звідси теперішній поворот Сталіна до політики крайньої централізації, яку проте навіть Сталін при всій своїй безоглядності не зможе довести до повної ліквідації всіх національних здобутків, до повернення до становища за часів царських і перших років совітського режиму. Національні зв'язки, ще збільшені і скріплені теперішньою політикою централізації і крайнього вигискування на користь Москви, яка однаково діймаюче відчувається всіма членами даної нації, будуть тим єдиним, що буде зв'язувати розпошену і декласовану масу різних частин сходу Європи в період майбутньої анархії після упадку большевиків. Тим то їх роль і їх значіння в сотворенню майбутніх сталих державних форм на сході Європи будуть винятково важкими і рішачими.

Висувається тут на чільне місце у першу чергу українська проблема, справа відбудови української державности. Найсприятливіші умови для переборення побольшевицької анархії має Україна. Ствердження і консолідація нашої держави буде поважним етапом в справі відновлення нормального життя і нормальних відносин на сході Європи. Вже тепер зарисовуються перспективи і можливості, при яких Україна стане тим державним тілом, на тісному союзі і порозумінні з яким відбудеться закріплення і консолідація цілої низки національних держав на території бувшої Росії.

Не є через те випадком, що інтерес до української проблеми стає все актуальнішим серед всіх тих громадських і політичних кол, які сліднують за подіям на сході Європи.

* * *

При цій виключній відповідальності становища на сході Європи, при тій актуальності, якої набирає українська проблема, суґубо небезпечною і небажаного значіння набирають ті помилки, які були б зроблені в нашій справі і нами самими, і чужими — західно-європейськими громадськими і політичними чинниками. Говоримо про помилки і наші і чужі, бо знає-

мо, що пацифікація сходу Європи і зв'язане з нею відновлення нашої державности при сучасних відносинах будуть не тільки нашою справою; є це завдання загальноєвропейського значіння, в якому позначиться не тільки наш вплив і наша національна сила. Помилки і наші і чужі можуть затягти агонію совітського режиму, можуть викликати зайві людські жертви в час післябольшевицької анархії. Тим більше побожовання за можливість таких помилок виникає через те, що, як добре ми знаємо, їх коло нашої справи нагромадилося навіть, коли брати недавнє минуле, аж надто багато.

Для ілюстрації цієї нашої думки спинимося на статті Н. Даниловича — «Західня Україна на новому етапі», уміщеній в «Комуністі» (ч. 308 з 7. XI), яка зачіпає дуже актуальну для нас проблему. Комуністичний автор дає таку характеристику ситуації на українських землях під Польщею. Відбувається, мовляв, там процес активізації боротьби пролетарсько-середняцьких мас проти озброєної сили польського фашизму. В ролі союзника польського фашизму виступає українська буржуазія. В огні класової боротьби дозріли процеси консолідації української контр-революції, процеси скріплення української та польської буржуазії. При цих умовах завданням комуністичної партії є здійснення провідної ролі прелестаріату в боротьбі широких мас селянства і сотворення гегемонії його в національному визвольному рухові.

Не треба, розуміється, спинятися на тому, чи відповідає дійсності ця характеристика становища, подана комуністичним публіцистом. Хто слідкує за подіями на українських землях під Польщею, той знає, як виглядає на ділі той союз між українською і польською буржуазією, про який пише К. Данилович. Інтерес статті не в цьому, а в виявленні тої тактики, яку намічає автор, очевидно в повній згоді з директивами третього Інтернаціоналу, для комуністів на українських землях під Польщею. Комуністи мають інтенсифікувати свою роботу для того, щоби взяти в свої руки провід в національному рухові. Спитаємо себе, щоби озачало хоч би часткове здійснення тих завдань для справи відбудови української державности. Чи не ускладнило б воно в великій мірі реалізацію цієї справи? Чи не утруднилася б в високій мірі праця національних елементів за Збручем, коли б тут же поруч національне життя і національний рух були б в кінець розкладені і деморалізовані комуністичними впливами? На таке питання не може бути двох відповідей — сотворення подібної ситуації на українських землях під Польщею було б водою на млин комуністів за Збручем.

А тепер спитаємо себе, чи є все так утопічним і неможливим в цих планах комуністів? Чи зможуть вдержати і заховати свої впливи на маси українські національні чинники при тому становищі, в якому вони знаходяться тепер?

Це є тільки одна з ілюстрацій тих помилок — і своїх і чужих — які можуть бути зроблені біля української справи. А момент, повторюємо, зараз дуже відповідальний і становище надзвичайно складне.

В. С.

З міжвароднього життя.

— Дві англійських конференції.

У Лондоні за однією конференцією слідує друга. Не встигла ще закінчити свою працю перша з них — імперська, як розпочато другу — індійську, що дістала назву «Конференції Круглого Стола», бо члени її сидітимуть справді за круглим столом, зробленим навмисно такої форми, аби на

зовень не видно було, хто займає вище чи нижче місце, бо всі на тій конференції мають бути між собою рівними.

* * *

Про першу з них свого часу було згадано на цьому місці. Після історичної конференції в 1926 р., коли Британська імперія перетворилася в Британську Спілку, в своєрідну Лігу Націй, — бо було визнано тоді за всіма домініями їх суверені права, як окремих незалежних держав, і вони zostалися в Спілці з доброї волі своєї, — поточна конференція була черговою, першим формальним з'їздом представників союзу британських народів. На її порядку денному, стояли справи, головним чином, чисто практичного порядку: 1. правно-державні юридичні і 2. союзно-економічні. Треба було сформулювати і дати вирішення цілому ряду імперських питань, що на протязі останніх чотирьох років з'явилися в життю незалежних і одночасно зв'язаних між собою держав.

Правні питання, торкалися з одного боку, ролі верховного вождя Спілки — «короля Англії і усіх доміній» — спадщинних прав його наступників, характеру його зносив підвладними державами і т. и. З другого боку справа йшла про взаємовідносини між членами Британської Спілки, про міжнародні їх зносив, про представництво на зовні і т. и.

Усі ці питання не викликали на конференції яких-будь глибоких контрверз. Перейшли вони гладко і однодушно, а то тому, по-перше, що англійці взагалі не надають ваги точним формулам, а по-друге, тому що справа йшла фактично справді лише про формули, а не про саму сутність міжімперських взаємовідносин британських держав. Бо ж ту сутність ціла конференція, без жадного винятку, виявила ще раз одногосним ствердженням принципу, що «всі члени британської імперії злитовані між собою спільним почуттям вірності своєму королеві». Ніхто того од конференції не вимагав і не жадав, а явилось те твердження спонтанно, коли дискутувалося питання: чи звати офіційно всіх підвладних того короля британцями, чи інакше — англійцями, канадійцями, ірландцями і т. д. І король — став для членів конференції не монархом, добрим чи яким, а втіленням тої єдності, до якої вони хочуть належати, — все одно, як зватимуться їх держави, як самих їх зватимуть в офіційних документах.

Гірше стоїть справа з питаннями економічного порядку. Члени Британської імперії зв'язані між собою могутнім обручем економічного взаємообороту, але інтереси їх не єднородні. Особливо це виявилось за часи після великої війни, бо розвинули домінії у себе, конкуруючи з метрополією, велику індустрію. Сировину вони і зараз охоче поставляють до Англії, але англійської індустріальної продукції потребують незрівняно менше, ніж то було за до-воєнних часів. Між иншим, це й стало одною з причин тої великої економічної кризи, що її зараз переживає британська метрополія, і того колосального сучасного безробіття, що його можна рівняти хіба що з безробіттям, яке припало було на долю Англії сто літ тому — після Наполсонових війн.

Ще перед початком конференції з англійського боку була поставлена ідея митного союзу всіх британських держав, які в сукупності своїй могли б бути самодостатніми і мали одна одну забезпечувати сировиною та індустріальною продукцією. Ідеєю тою захопилася частина консерваторів, але за нею не пішла їх друга, більша частина, не знайшла вона великих симпатій і в домініях, що й повалило цілу справу. На самій конференції з боку доміній виринула думка про систему спеціальних сприятливих митних ставок між частинами британської спілки, але й та думка не могла перетворитися в реальність, бо проти неї була сучасна англійська влада Labour Party, яка стоїть ще й зараз на історичному для Англії принципі вільного торгу, хоч цей принцип з часів великої війни фактично, мабуть таки непоправно, порушений. Сам же сучасний британський уряд не спромігся виставити якийсь готовий проєкт, а тому ціла справа скінчилася в нерішучий спосіб. Залишили той стан річей, який зараз єсть, себ-то по-

легчені митні ставки для домінії, а цілу справу доручено спеціальній економічній комісії, яка має зібратися в Лондоні через рік. Як її тоді буде вирішено, не знати, вже хоч би й тому, що невідомо, який уряд буде тоді правити Англією.

* * *

Конференція Круглого Стола розпочала свою працю 13 числа поточного листопаду. Відкрито її урочистою промовою самого короля, склад її величкий і імпазантний. Головування прийняв перший міністр Британської влади, всіх членів більше 80-ти. Тринадцять з них, вибрані з парламентських представників всіх трьох англійських партій, репрезентують метрополію, шістнадцять вислані індійськими васальними державами, а 56 — так званою англійською Індією; до того ще треба додати шість радників із спеціального індійського департаменту в Лондоні. Представлені всі країни індійські, всі верстви її населення, всі політичні напрями; нема тільки тої національної течії, яка означена іменем Ганді, бо він і його штаб відмовилися взяти яку будь участь в конференції. Цей факт кидає певну тінь на цілу справу, бо без Ганді та його прихильників тяжко буде дійти до якоїсь твердої та довгої згоди, що до неї так змагаються як індійські представники, так і англійські.

Індійська конференція в Лондоні має за собою історичний прецедент. Це великий Durban року 1877 в Делі, де англійську королеву Вікторію проголошено було індійською імператрицею, а разом з тим змінилася і доля самої Індії, бо стала вона із звичайної колонії державою з певним саморядуванням, з елементами майбутнього політичного самостійного розвитку. Через 53 роки після того внук Вікторії, англійський король та індійський імператор Георг V, одчинив засідання другого Durban'у, — конференції Круглого Стола, на якому так само має вирішитися політична доля Індії, бо поставлено там властиво лише одне основне питання, — надання цій колишній колонії акційного товариства, потім колонії коронній, пізніше, — імперії, — прав і привілеїв англійської домінії, тоб-то суверенної держави. Так з малої до великої виростають в світі нації, в наші часи — навіть азійські.

На цьому місці не раз вказано було на надзвичайні труднощі, зв'язані з вирішенням індійської проблеми. Досить згадати, хоч би лише про те, що справа торкається країни, що в двадцять разів більше за саму Англію, що населення в ній по-за 320 мільйонів, з них індусів 216 мільйонів, а мусульман — 70; що поділено те населення на 7 ворожих собі релігій, на 2.300 каст та на 222 мови; що крім властивої англійської Індії, в ній знаходиться ще біля 600 васальних князівств і т. и. Треба злагодити інтереси англійських провінцій і васальних держав, з яких кожна на окремий спосіб зв'язана з імператором Індії чи то з англійською короною; встановити взаємовідносини між князями та їх підданими, між багатими і бідними, між браминами і паріями, а цих останніх — кільки десятків мільйонів, між класами взагалі, між меншостями і більшостями, політичними і релігійними; між расами і кастами; нарешті — впрост між жінками і чоловіками, бо й ці останні взаємовідносини ніяк не припадають до смаку європейським людям. І при всьому тому необхідно пам'ятати про інтереси Англії й Британської спілки, бо ці інтереси лежать на вазі не тільки в англійських членів конференції, але і у представників Індії.

Виробити відповідну й доцільну конституцію для такої країни і в таких умовах — праця справді титанична. Чи зможе проробити ту працю конференція Круглого Стола за три місяці, призначені для її засідань? Мабуть так ні. Чи зможуть те взагалі зробити англійці, співпрацюючи з індійськими громадянами? Напевно — так. Запорукою того являється ціла історія Британської імперії, що в своїй колоніальній політиці грубо помилилася лише одного разу, а саме — з своїми північно-американськими володіннями і втратила їх навіки. Помилку ту англійці з того часу неодмінно використовують, як — науку, уникаючи тим помилок дальших. Усім своїм колоніям дали поступово вони добровільно права домінії, і тим прив'яза-

ли їх до себе. Досі, правда, були то країни, населені головним чином англійцями чи європейцями (бури в Південній Африці, французи в Канаді); тепер черга прийшла і на неєвропейців. Індія, як здається, буде першою ластівкою в цьому напрямі.

Observer.

3 преси.

1-го грудня в Чехословаччині має бути перепис населення. З цього приводу москвофіли всіх гатунків «упражняються в рускомъ диктанті». За зразок можна взяти хоч би новозву «Центрагной Русской Народной Рады», яку містить газета «Новоје Vremja». Подаємо її не всю, але лише кілька яскравих уступів:

«Русській народ! Дня 1-го декабря сего года состоится по всей республикѣ народная перепись, т. е. численіе народа».

«Въ опросномъ листѣ каждый русскій долженъ за себя и за своихъ малолѣтнихъ дѣтей ясно и выразительно написать или задиктовати, что онъ русскій, русской народности и что его языкомъ (рѣчью) есть русскій языкъ.»

«Русскій не можетъ и не смѣетъ записать себе инымъ, якъ только русскимъ.»

Цей знаменитий «істинно-русскій диктантъ» підписати в імені згаданої Ради «істинно-русскіе люди» з такими яскравими призвищами:

«Николай Бескидъ, Михаилъ Риганъ, Степанъ Фенцикъ, Михаилъ Демковъ, Андрей Гагашко, Владиміръ Гомичковъ, Емилянъ Вальницкій, Павелъ Федоръ, Иванъ Жидовскій, Юлій Фельдешій, Юлій Гаджега».

3 широкого світу.

— В наслідок дебатів по зовнішній політиці французький парламент висловив 323 голосами проти 270 довір'я урядові Тардьє-Бріана.

— Доконано атентат на життя японського прем'єр-міністра Гамагуші; вбивцю — члена патріотичної організації арештовано.

— В Перу прийшло до робітничих заворушень.

— Відкрилася сесія румунського парламенту.

— Французький посол у Москві заявив протест большевицькому урядові проти совітської преси і прокуратури, що висовують безпідставні обвинувачення проти Пуанкаре, других франц. політиків і військових чинників.

— Фінляндський парламент прийняв антикомуністичні закони.

— Відомий шведський дослідувач і подорожник Свен-Гедін відкрив в пустелі Гобі сліди старовинної стіни подібної до відомої вже китайської стіни.

— Вибори до польського сейму закінчилися з таким результатом: урядовий блок — 248 місць, центролів — 82, нац. демокр. — 62, українсько-білоруський блок — 21, христ. демокр. — 13, жидівські партії — 9, німці — 5, комуністи — 5.

Хроніка.

З життя укр. еміграції

В Литві.

— З українського життя у Литві. 31 жовтня Українсько-Литовське Т-во та гурток українців у Ковні улаштували в салі Союзу Литовських Стрільців свято-концерт присвячений проголошенню самостійності України. Програм цього концерту-свята склався з промови проф. Біржишкі, співа артистів держ. опери Сташкевичевої та Бручкус, промови д-ра Чучмана, гри військової оркестри, промови п. Даудзвардаса, українських декламацій та гри на бандурі і співу в супроводі бандури братів Форостенків. Концерт пройшов з великим успіхом, зала була переповнена.

На слідуючий день 1 листопаду відправлено було за спокій душ полеглих за незалежність України дві панахиди: одну в литовському костелі Витовта Великого, де правив каноник Тумас з участю арт. держ. опери Марулайтіте, другу — в православної церкві, де служив прот. Корчинський і дякон Кобець (по українськи).

Цього ж самого дня відбулися загальні збори Українського Т-ва в Ковні обрано нову президію в такому складі: головою — Бартович, заступником — пані Пурицька, писарем — М. Форостенко, скарбником — Лаврик і членом президії — Гринюк.

В кінці листопаду гурток має улаштувати баль-вечорниці.

В Чехії

— В Українським Історично-Філологічним Товаристві 18 листо-

паду 1930 відбулося продовження дискусії над питанням: «Откуда есть пошла русская земля... и откуда русская земля стала есть». 2. Доклад Наріжного, С.П. — «Двісті наукових засідань Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі».

Газетні звістки

— В справі Грузії. Міжнародне бюро миру, що знаходиться в Женеві і головою якого є п. Ляфонтен, бувший бельгійський сенатор, надіслало Литвинову, голові совітської делегації на конференцію збеззброєння, листа, в якому між иншим говориться:

«Згідно з принципами, оголошеними давно пацифістами; згідно з принципами загальними, які сам уряд совітів проголосив, — ми вимагаємо, базуючися на договорі, що має підписа вашого уряду, щоб російська армія, яка окупує тепер Грузію, вийшла з її меж і щоби було організовано плєбісцит в цій країні у таких умовах, щоби могла виявитися цілковита воля грузинського народу щодо політичного режиму, який він захоче сам мати» («L'Intransigent» з 19 листопаду с. р.).

З українського життя.

— Надмогильний пам'ятник першому уповноваженому Української Народньої Республіки в Чернівцях д-рові Михайлові Довгомілі поставило т-во «Укр. Міщанський Хор», котрого першим секретарем був покійний. Д-р М. Довгомил народився у 1874 році, помер у 1920 р. Посвячення пам'ятника відбулося 2 листопаду з відповідною службою Божою в присутності великої кіль-

ности людей. Співав хор під орудою інж. Левінського. Промову виголосив о. Зленко, пояснивши заслуги покійного («Рідний Край» ч. 37).

— Розшукують. Пани Надія Козловська (з роду Варин-

ських) розшукує своїх братів Микола, Петра та Антона Варинських, бувших старшин армії УНР. Осіб, що знають адреси пп. Варинських, прохається заголосити їх до редакції Тризуба».

Зміст.

— Париж, неділя, 23 листопаду 1930 року — ст. 1. — *** — ст. 2 — Ст. Сіропольно. Праця О. Х. Саліковського на полі дитячої літератури — ст. 3. — В. Прокопович. Пам'яті Н. М. Лотоцької. — ст. 5. — Український Емігрант. Справа на часі — ст. 7. — М. Крат. Бій під Баланівкою — ст. 11. — І. Липовецький. Похорон І. Золотницького. — ст. 16. І. М. Яків Огородник (некролог) — ст. 16. — С. Наріжний. Двісті наукових засідань Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі — ст. 18. — В. С. З життя й політики — ст. 22. — Observer. З міжнародного життя — ст. 25. — З преси. — ст. 28. — З широкого світу — ст. 28. — Хроніка: З життя укр. еміграції — В Литві — ст. 29. — В Чехії — ст. 29. Газетні звістки — ст. 29. — З укр. життя — ст. 29.

Від Генеральної Ради Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції.

Останній з'їзд Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції, піклуючись справами культурного розвитку еміграції, готуванням культурних робітників, здатних продовжувати працю по коління, що збройно і духово боролося за незалежність України, вирішив заснувати для своєїх членів-студентів дві стипендії: одну пам'яті Пилипа Орлика, другу пам'яті Симона Петлюри.

Генеральна Рада Союзу, бажаючи в свою чергу достойно виконати повищу прекрасну ідею 6-го З'їзду Союзу і забезпечити в сталий спосіб фонд цих стипендій, звертається з закликом до усього українського Громадянства у Франції виявити посильну допомогу, взяти участь в збірці на фонд стипендій, які вже почато уділювати і які безпостійного поновлення не зможуть функціонувати.

Кожна Громада мусить перевести у себе «тиждень українського студента. Кожен українець у Франції мусить дати свою датку у фонд студентських стипендій Союзу.

Оголошення.

Проситься Таращанців, що приймали уділ в українській визвольній боротьбі, подати місце свого перебування на адресу: Polska. Chrzanow Ul. Sokola No 6. Ukrainski Komitet (W. Zadojannomu).

Ціль: збирання історичних матеріялів з визвольної боротьби повіту.

70-ті роковини смерти Тараса Шевченка.

Н о в а к н и ж к а

СТЕПАН СМАЛЬ СТОЦЬКИЙ.

Т. ШЕВЧЕНКО. — Співець Самостійної України.

...«злука з Московщиною мусить розвалитися, щоб Україна дісталася на волю. У Шевченка ніхто ніде не знайде ні одного слова яких-небудь федеративних чи союзних міркувань. Навпаки, він усяку злуку України з Московщиною уважав найбільшою недолею, найбільшим нещастям України, джерелом її фізичного, духового, матеріяльного, культурного і морального занепаду... Він відкидає всяке спільне «отечество», знає тільки неньку України, яку так щиро любить, що за неї готов і душу свою віддати. Він визнає тільки повну самостійність України».

Так пише проф. Степан Смаль Стоцький в цій книжечці.

Розповсюджуйте цю книжку під час Шевченківських свят і при кожній нагоді якнайширше.

Ціна за один примірник на крейдяному папері, в гарній окладинці 1. 50 фр. франц., з пересилкою 2. фр., 7 пр. — 10 фр., 20 пр. — 25 фр., 50 пр. — 60 фр., 100 пр. — 100 фр. з пересилкою. Продаж по всіх українських книгарнях, де нема, звертатися на адресу:

M-elle N. Kucerjawnko, Praha - Brevnov, Liborova 470
Tchecoslovaquie.

Новий український часопис у Празі.

В Празі переводиться широка акція по організації українського часопису, п. н. «Українська Справа». Часопис на початку має бути тижневий, з планом обернутись згодом у щоденний. По характеру буде позапартійний, загально-національний. Матеріяльно спіратиметься лише на передплатників. Вийде на кінці біжучого року. Членами — основниками «Української Справи» є — Инж. Марко Трепет, Инж. к. Ілько Семянчук та Инж. Д-р Кость Осауленко.

До участі в часопису запрошено видатніших українських політиків, журналістів, письменників та учених.

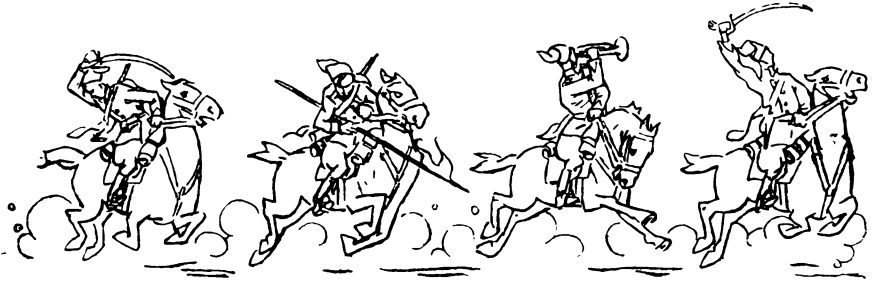
Ціна часопису річно: для Польщі — 18 зл., для Франції 52 фр., для Чехословаччини 60 кч., для інших країн у Європі 2 дол. та в Америці — 2. 50 дол.

Адреса: Ing. M. Trepet. Praha (Tchecoslovaquie), Liben, ul. Chelcickeho, с. 1435.

Генеральна Рада Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції вважає своїм обов'язком довести до загального відома українців, які мають на меті переїзжати з іншої країни до Франції з метою улаштуватися на працю, що при вступленню на працю до французьких підприємств вимагається відповідний дозвіл на працю від французького

Міністерства Праці. Особи що переїзять до Франції, не будучи забезпечені контрактом на працю, візованим французьким Міністерством Праці, себ-то приїзять до Франції по візам туристів, студентів і т. и. — з поміткою «non travaer» наражаються на небезпеку не одержати дозволу на працю від Міністерства Праці, а тим самим не знайти собі праці.

Одночасно Генеральна Рада повідомляє членів Союзу, які мають на меті улаштуватися на працю в Паризькому районі, що в цьому районі фабрики і різні підприємства майже припинили прийом робітників. Оскільки робітник заздалегідь не забезпечений прийомом на працю, Генеральна Рада не рекомендує переїздити в Паризький район.



Українським дітям - Рідне Військо

Великий аркуш брестольського картону в фарбах що представл піхоту, кінноту, гармати то-що — армії УНР з 1920 р.

Постатті козаків до витинання
робота маляра-баталіста **Л. Перфецького**

Видання — «Тризуба». Найкращий подарунок нашим дітям.

Добра розвага — малим, дорослим — гарна оздоба до хати.

Ціна аркушу — 2 фр. (пересила у Франції — 15 с. за кордон — 30 с.).

При гуртовім замовленню значна книжка. Замовляти в адміністрації
«Тризуба» 42, rue Denfert-Rochereau, Paris 5-e.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V)

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — Комітет.

Адміністратор : Іл. Косенко.

Le Gérant : M-me Perdrizet.